

Για την έκδοση «Β.Ι. Λένιν, Ι.Β. Στάλιν, Για την ταξική πάλη στην Ουκρανία. Συλλογή Κειμένων», Σύγχρονη Εποχή, 2023, Βιβλιοπωλείο Σ.Ε., 13.12.2023

Τα πιο ουσιαστικά για την έκδοση που παρουσιάζουμε σήμερα εδώ τα έχει αναφέρει ο Βασίλης Ο. στην ομιλία που προηγήθηκε. Η επικαιρότητα της έκδοσης είναι σε όλους σαφής. Ωστόσο, πέρα από την πλευρά που κάνει την έκδοση επίκαιρη σήμερα, το θέμα δίνει αφορμή και για συζήτηση σε ευρύτερο και πιο διαχρονικό πλαίσιο που αγγίζει επιστημονικά και πολιτικά την ουσία και το περιεχόμενο του επιστημονικού κομμουνισμού. Θα είμαι σύντομος και θα αναφερθώ περισσότερο σε πλευρές που άπτονται του λεγόμενου «εθνικού ζητήματος» στα γραπτά των Λένιν και Στάλιν για την Ουκρανία, σε σύνδεση πάντα με το λεγόμενο (επίσης) «κοινωνικό ζήτημα»-δηλαδή την πάλη των τάξεων και την σύνδεση μεταξύ τους.

Πρώτα πρώτα είναι εκπληκτικό το γεγονός ότι παρότι τα κείμενα που περιέχονται στην έκδοση έχουν γραφτεί πολλά χρόνια πριν, φαίνονται εντυπωσιακά σύγχρονα. Σίγουρα έχουν αλλάξει πάρα πολλά από τις αρχές και το πρώτο τρίτο του 20^{ου} αιώνα. Πολλά που τότε φαίνονταν -και ήταν- καινούργια φαινόμενα σε μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας σήμερα αποτελούν διαμορφωμένες πραγματικότητες παντού (όπως, μεταξύ άλλων, τα ανεξάρτητα αυτοτελή εθνικά κράτη σε όλο τον κόσμο), χωρίς τις οποίες δεν μπορούμε να φανταστούμε τον κόσμο, ενώ ταυτόχρονα το κυριότερο στοιχείο που υπερκαθορίζει την εποχή και τον χώρο που αναφέρονται τα κείμενα, δηλαδή η σοσιαλιστική επανάσταση, σήμερα βρίσκεται σε μια φάση προσωρινής υποχώρησης. Και όμως, πολλά απ' αυτά που αναφέρονται στη συλλογή κειμένων μάς φαίνονται εξαιρετικά οικεία και σήμερα. Πολλά έχουν αλλάξει επίσης και πάνω στο εθνικό ζήτημα σε όλο τον κόσμο και στην πρώην ΕΣΣΔ. Γιατί λοιπόν φαίνονται τα κείμενα τόσο «σημερινά»;

Κατά την γνώμη μου, το κεντρικό «κοινό στοιχείο» εκείνης της περιόδου και της σημερινής είναι η πάλη των τάξεων που συνεχίζεται στο εσωτερικό-«εθνικό» και στο διεθνές επίπεδο. Μια ταξική πάλη που, λόγω και των ανατροπών των καθεστώτων της σοσιαλιστικής οικοδόμησης στο διάστημα 1989-1991, θυμίζει σε πολλά την ταξική πάλη πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση, σε πιο προωθημένο όμως επίπεδο, λόγω και της περαιτέρω ανάπτυξης της κοινωνικοποίησης της παραγωγής και της συνακόλουθης παρακμής του καπιταλιστικού σχηματισμού.

Μια πλευρά που καταλαμβάνει σημαντικό μέρος των κειμένων του Λένιν και του Στάλιν στην παρούσα έκδοση είναι η σχέση ταξικού και εθνικού στοιχείου, όπου την προεξάρχουσα θέση κατέχει το ταξικό και δι-εθνικό - διεθνιστικό στοιχείο (προλεταριακός διεθνισμός). Ωστόσο, βλέπουμε ότι και οι δυο τους κάθε άλλο παρά υποτιμούν τον παράγοντα έθνος, το αντίθετο μάλιστα. Μέσα στην επιχειρηματολογία και την πολεμική των κειμένων τους, το έθνος καταλαμβάνει πολύ μεγάλη θέση. Υπερασπίζονται με ζέση την θέση για την αυτοδιάθεση των εθνών στη διάρκεια της επανάστασης, αλλά και για μια μακρά ιστορική συνέχεια οικοδόμησης της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Έχουν δε και οι δυο τους ασχοληθεί πολύ με το έθνος στο θεωρητικό τους έργο. Για να κατανοήσουμε γιατί το κάνουν αυτό πρέπει να αναφέρουμε δυο λόγια για το έθνος ως κατηγορία σύμφωνα με τον ιστορικό υλισμό.

Έθνος, λοιπόν, σύμφωνα με τον (πολυπαραγοντικό) ορισμό ενός εκ των συγγραφέων της παρούσας συλλογής (του Στάλιν) είναι μια σταθερή ιστορική κοινότητα ανθρώπων που συνενώνεται με βάση ορισμένα κοινά στοιχεία όπως το έδαφος, την (φιλολογική) γλώσσα, τις οικονομικές σχέσεις και δεσμούς ανάμεσα στα μέλη της και μια ορισμένη κοινή κοινωνική ψυχοσύνθεση όπως αυτή εκφράζεται στον ιδιαίτερο πολιτισμό της. Το έθνος είναι μια ιστορική μορφή κοινωνικής συμβίωσης, μια ιστορική μορφή συγκεκριμένης κοινωνίας. Στην ιστορία έχουν υπάρξει μορφές κοινωνικής συμβίωσης όπως τα γένη και οι φυλές (φυλογενετικό σύστημα), οι λαότητες και σήμερα τα έθνη. Όλες αυτές οι κοινότητες συνδέονται με ανάλογες σχέσεις (έδαφος, γλώσσα, οικονομικές σχέσεις, ψυχοσύνθεση ως πολιτιστική έκφραση). Ωστόσο, το καθένα από αυτά τα τέσσερα στοιχεία ορίζεται διαφορετικά σε κάθε ξεχωριστή κατηγορία ή μορφή κοινωνικής συμβίωσης (μικρή αναφορά σε αυτό, και στο κριτήριο-παράγοντα που είναι ο σε τελική ανάλυση καθοριστικός). Δεν υπάρχει χρόνος να ειπωθούν όλα σε μια παρουσίαση, μπορούμε να τα συμπεριλάβουμε στην συζήτηση μέσω ερωτήσεων ή παρεμβάσεων στη συνέχεια. Εκείνο που πρέπει να πούμε είναι ότι το έθνος είναι εκείνη η μορφή κοινωνικής συμβίωσης ή κοινωνίας που αντιστοιχεί στον καπιταλιστικό κοινωνικοοικονομικό σχηματισμό. Έθνος είναι μια σύγχρονη μεγάλη κοινότητα εμπορευματοπαραγωγών (και μάλιστα της εποχής της διευρυμένης εμπορευματικής παραγωγής) και, αντίστοιχα, κάθε σύγχρονη μεγάλη κοινότητα-κοινωνία εμπορευματοπαραγωγών τείνει να παίρνει τη μορφή του έθνους. Το έθνος δεν είναι κάτι αυθαίρετο, μια απλή «κοινωνική κατασκευή», αλλά μια πραγματική κοινωνία, μια κοινωνία που έχει εμφανιστεί μαζί με την ανάπτυξη του καπιταλισμού και συνιστούσε μεγάλη πρόοδο στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Ως μορφή συμβίωσης που αντιστοιχεί στον καπιταλισμό, η εθνική κοινωνία είναι, φυσικά, μια ταξική κοινωνία. Μέσα στο κάθε έθνος υπάρχουν οι βασικές και ενδιάμεσες κοινωνικές τάξεις που εκφράζουν τις θεμελιακές αντιθέσεις που κινούν την κοινωνία.

Κατά τον Λένιν, υπάρχουν δυο ιστορικές φάσεις στην τάση ανάπτυξης των εθνών και του εθνικού ζητήματος. Η πρώτη είναι η φάση του σχηματισμού και του αποχωρισμού των εθνών, όταν δηλαδή οι ξεχωριστές κοινωνίες γίνονται καπιταλιστικές, αποκτούν εθνική μορφή, επικράτεια, οικονομικές σχέσεις, πολιτισμό και συνείδηση και διεκδικούν την κρατική ανεξαρτησία τους ως ιδιαίτερες αυτοτελείς κοινωνίες (βλ. λχ. ελληνική επανάσταση ή εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα των αναπτυσσόμενων χωρών στον 20^ο αιώνα). Σε αυτή την φάση, ο χωρισμός είναι προοδευτικός, γιατί ο καπιταλισμός που εκφράζεται μέσα από τη μορφή έθνος, η αστική κοινωνία, στη δοσμένη περίοδο αποτελεί τεράστια ιστορική πρόοδο (και δεν αφορά μόνο την οικονομία και τον πρωτοφανή σε μέγεθος πλούτο, αλλά το σύνολο της ζωής, όπως αυτή υπάρχει σήμερα). Η δεύτερη ιστορική φάση του εθνικού ζητήματος είναι όταν όλες ή σχεδόν όλες οι κοινωνίες στον κόσμο έχουν πάρει πλέον εθνική μορφή, με την οικονομία τους, το έδαφός τους, την γλώσσα, τη λογοτεχνία και τον πολιτισμό τους και πλέον ξεκινά η σύγκλιση μεταξύ των εθνών. Πράγματι, όπως βλέπουμε σήμερα, παρά τις όποιες διαφορές από κοινωνία σε κοινωνία, υπάρχει η τάση για την ύπαρξη ενός λίγο πολύ κοινού τρόπου ζωής παντού στον κόσμο. Το λογικό είναι τα έθνη να συγκλίνουν στην ανάπτυξή τους και στην πορεία τους, αυτό φαίνεται ήδη ως δυνατότητα και ως ανάγκη και στην ίδια την καπιταλιστική φάση που βρισκόμαστε. Όμως, στην ιστορία οι αλλαγές σπάνια είναι απλές και εύκολες και ποτέ δεν είναι αυτόματες. Ζούμε στον καπιταλισμό, οι εθνικές κοινωνίες είναι καπιταλιστικές, βασίζονται στην εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο και κυριαρχούνται από τις αστικές τάξεις που επιδιώκουν το κέρδος και δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς. Το κέρδος δεν επιδιώκεται μόνο στο εσωτερικό της κάθε κοινωνίας, αλλά και στο εξωτερικό, ενάντια στην άλλη καπιταλιστική κοινωνία που επιδιώκει το ίδιο. Εδώ, το περίφημο εθνικό ζήτημα φανερώνει την εξάρτησή του από το ταξικό ή «κοινωνικό ζήτημα». Όσο υπάρχει καπιταλισμός και εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, θα υπάρχει και εθνικό ζήτημα και εθνική καταπίεση και η κάθε εθνική ταξική κοινωνία, υπό την άρχουσα αστική τάξη της, θα υποβλέπει και θα επιδιώκει να εκμεταλλευτεί την άλλη. Σήμερα, έχει γίνει πια σαφές ότι οι αντιλήψεις περί ξεπεράσματος της εθνικο-κρατικής και εθνικής αντιπαράθεσης στον καπιταλισμό, των ανταγωνισμών, των συγκρούσεων και των πολέμων, όπως κυκλοφορούσαν στη δεκαετία ιδιαίτερα του 1990, έχουν παντελώς χρεοκοπήσει

και καταρρεύσει (βλ. και Λένιν για τις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης που θα είναι «είτε ανέφικτες, είτε αντιδραστικές»).

Ας αγγίξουμε τώρα λίγο και την περίοδο που πραγματεύονται τα κείμενα:

Τι βρήκε απέναντί της η εργατική σοβιετική εξουσία μετά την νίκη της επανάστασης τον Οκτώβρη του 1917;

Μια απέραντη αυτοκρατορία, διοικούμενη μέχρι πριν από λίγους μήνες απολυταρχικά, ραγδαία αναπτυσσόμενη καπιταλιστικά, μια μεγάλη καπιταλιστική-ιμπεριαλιστική κρατική δύναμη, με ισχυρά καπιταλιστικά μονοπώλια, με κυρίαρχο έθνος το ρωσικό, και με ένα τεράστιο ακόμα πλήθος κατακτημένων και υποταγμένων άλλων εθνών, λαών, φυλών κοκ, σε κάθε στάδιο κοινωνικής και οικονομικής ιστορικής ανάπτυξης. Ο καπιταλισμός, η νέα (τότε) κοινωνία είχε αναπτυχθεί κυρίως μέσα στη ρωσική εθνική κοινωνία και όχι παντού, αφού και εκεί η μεγάλη πλειονότητα ήταν αγρότες και η καθαυτό Ρωσία περιελάμβανε και πλήθος άλλων λαών (άλλωστε, ακόμα και σήμερα, στη Ρωσική Ομοσπονδία, οι εθνικά Ρώσοι δεν είναι η τεράστια πλειοψηφία του πληθυσμού). Τα περισσότερα από τα άλλα έθνη, εθνότητες, λαότητες κλπ, ήταν ακόμα πιο πίσω στον δρόμο για τον καπιταλισμό. Οι Ουκρανοί λχ, ήταν σε ακόμη μεγαλύτερη πλειονότητα αγρότες συγκριτικά με τους Ρώσους, τόσο ποσοτικά, όσο κυρίως ποιοτικά (συγκέντρωση και συγκεντροποίηση του κεφαλαίου κλπ.). Τι έπρεπε να γίνει με τους λαούς αυτούς, εκτός του ρωσικού, όσον αφορά το εθνικό ζήτημα; Η ρωσική αυτοκρατορία ήταν μια «φυλακή των λαών», όπου κυριαρχούσε ο εκρωσισμός, η αμάθεια, η προσπάθεια αφομοίωσης όλων στο ρωσικό έθνος, η περιφρόνηση του πολιτισμού και της παράδοσης των άλλων εθνών και λαών.

Αν ο καπιταλισμός συνδέεται με την εθνική και εθνικοκρατική συγκρότηση που βασίζεται στις ταξικές εκμεταλλευτικές σχέσεις παραγωγής, ο κομμουνισμός συνδέεται με την κοινωνικοποιημένη ανθρωπότητα, με μια παγκόσμια κοινότητα ελεύθερων παραγωγών

Η σοβιετική εξουσία είχε δυο δρόμους:

α) την συνέχεια της προσπάθειας αφομοίωσης των υποταγμένων εθνών, σε «σοσιαλιστική βάση» όμως, κατά το πρότυπο «ταξική ισότητα-εθνική ανισότητα και περιορισμός-απάλειψη των επιμέρους εθνικών ιδιοτήτων και διαφορών» - αυτό φαίνεται να επιδιώκουν σοσιαλιστικοί κύκλοι στη Ρωσία, μαζί και με τους δημοκρατικούς αστικούς κύκλους, αλλά και στη Δύση, όπως

στους σοσιαλδημοκράτες της Αυστροουγγαρίας («εθνική πολιτιστική αυτονομία») κ.ά., ενώ κοντινή προς αυτό άποψη διατύπωσαν και συνεπείς επαναστάτες πρώτης γραμμής όπως λχ η Ρ. Λούξεμπουργκ, με το σκεπτικό ότι κατά κάποιο τρόπο μόνο το εργατικό-ταξικό και σοσιαλιστικό στοιχείο έχει σημασία και όχι το εθνικό και αστικό.

β) να επιδιωχθεί η μέγιστη ανάπτυξη του κάθε ξεχωριστού έθνους, έτσι ώστε η κάθε ξεχωριστή διαμορφούμενη ταξική κοινωνία να αναπτυχθεί μέχρι το ανώτατο σημείο που μπορεί, ως εθνική μορφή (μόρφωση, πολιτισμός κτλ). Για να γίνει αυτό, απαιτούνταν να δοθεί στο κάθε έθνος ο μέγιστος βαθμός αυτοδιάθεσης, μέχρι και του σημείου του δικαιώματος απόσχισης από το νέο σοσιαλιστικό κράτος – αν δεν ίσχυε αυτό, τότε όλα τα περί εθνικής ισότητας θα ήταν υποκριτικά. Ο δρόμος αυτός λάβαινε υπόψη του ότι η εθνική μορφή ήταν ένα πραγματικό ιστορικό στάδιο στην ανάπτυξη της κοινωνίας και όχι κάτι αυθαίρετο. Αυτή είναι η θέση που υποστηρίζουν μέχρι τέλους ο Λένιν και ο Στάλιν στα κείμενα της συλλογής που παρουσιάζεται σήμερα, αλλά διαπερνά και την λογική πολλών ακόμη κειμένων τους.

Πώς συνδέεται στην περίπτωση (β) το εθνικό με το ταξικό; Είπαμε ότι η εθνική μορφή αντιστοιχεί ιστορικά στην ταξική καπιταλιστική κοινωνία. Σε «φυσικολογικές» ιστορικές συνθήκες, κυριαρχεί η αστική τάξη στην κοινωνία και τα συμφέροντα και η ιδεολογία της καθορίζουν το πώς και προς τα που αυτή η κοινωνία λειτουργεί και κινείται. Ωστόσο, είναι γνωστό από ολόκληρη τη θεωρία του μαρξισμού και του επιστημονικού κομμουνισμού, ότι η καπιταλιστική κοινωνία αντικειμενικά χαρακτηρίζεται από την βασική της αντίθεση, την οποία εκφράζουν οικονομικά, κοινωνικο-πολιτικά και ιδεολογικά η αστική και η εργατική τάξη. Με αυτήν την έννοια υπάρχουν δυο βασικές τάξεις, αλλά και δυο απόλυτα αντικειμενικές και αντικειμενικά αντίθετες επιδιώξεις σε κάθε κοινωνία: η ατομική ιδιοποίηση της παραγωγής του κοινωνικού πλούτου από τη μία και η κοινωνική σχεδιασμένη ιδιοποίησή του από το σύνολο της κοινωνίας από την άλλη. Ή η αστική τάξη-φορέας της ανταλλακτικής εμπορευματικής παραγωγής από τη μία και η τάξη-μη τάξη, δηλ. η εργατική τάξη, που εκφράζει την τάση κατάργησης των τάξεων, την άρση του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας. Με αυτήν την έννοια, θεωρητικά, ισχύει η φράση του Λένιν ότι «υπάρχουν δύο (αντίπαλα) έθνη μέσα σε κάθε έθνος». Εφόσον το έθνος συνιστά μια πλήρη κοινωνία, είναι φυσικό η ταξική πάλη που υπάρχει μέσα σε αυτό, να οδηγεί στην εργατική σοσιαλιστική επανάσταση και στο ξεπέρασμα των ταξικών διαφορών και αντιθέσεων και, σε ένα μεγάλο βάθος χρόνου, και στο ξεπέρασμα των

εθνικών διαφορών και στην ενοποίηση της ανθρωπότητας στη βάση των κομμουνιστικών σχέσεων. Αυτή ήταν η πορεία της ΕΣΣΔ που ανακόπηκε. Υπήρχαν έθνη, τα λεγόμενα «σοσιαλιστικά έθνη», με αναπτυγμένο εθνικό πολιτισμό, αλλά χωρίς αστική τάξη, πρόκειται για ένα φαινόμενο εντελώς νέο και πρωτότυπο στην ιστορία. Πάνω από τα σοσιαλιστικά έθνη που αναπτύσσονταν, συνδεδεμένα σε ομοσπονδία στο ίδιο εργατικό κράτος, σχηματιζόταν μια μεταεθνική μορφή κοινωνικής συμβίωσης – ο σοβιετικός λαός, που δεν ήταν θεωρητική κατηγορία, αλλά πραγματικότητα. Και η σοβιετική εξουσία, η εξουσία των συμβουλίων των παραγωγών, επιδίωκε να εξαπλωθεί σε όλο τον κόσμο, σε όλη την ανθρωπότητα. Αυτή είναι η μια πλευρά του ζητήματος (πολιτική ιδιότητα-σοβιετικός πολίτης, εθνική ιδιότητα-οποιαδήποτε).

Μια δεύτερη πλευρά αφορά στην πορεία της ίδιας της σοσιαλιστικής επανάστασης, κυρίως τα πρώτα χρόνια που ακόμη κρινόταν το ζήτημα της εξουσίας. Ο τρόπος για να προσελκυστούν οι μεγάλες μάζες των αγροτών στο πλευρό της εργατικής εξουσίας ήταν και μέσω του εθνικού ζητήματος. Και τελικά, όπως το θέτουν και ο Λένιν και ο Στάλιν, η εθνική αυτοδιάθεση για τους κομμουνιστές αφορά ειδικά την εργατική τάξη και τον εργαζόμενο λαό του κάθε έθνους και όχι την αστική τάξη και τα υπολείμματα των προηγούμενων ιστορικά αρχουσών τάξεων. Επομένως, πρέπει να υπάρχει αρχικά η εθνική αυτοδιάθεση και αυτοπροσδιορισμός και αφετέρου το ζήτημα για το αν και πώς θα συνδεθούν σε μια ενιαία ομοσπονδιακή κρατική οντότητα τα νέα σοσιαλιστικά έθνη είναι ζήτημα ταξικής πάλης. Έτσι, όσον αφορά την ΕΣΣΔ, η Πολωνία, η Φινλανδία και, αρχικά οι βαλτικές χώρες, δεν μπήκαν στην ΕΣΣΔ. Γιατί; Διότι εκεί η σοσιαλιστική επανάσταση ηττήθηκε, νίκησαν οι αντεπαναστάσεις και τα έθνη αυτά δεν μετείχαν στην ΕΣΣΔ – ΚΑΙ Η ΕΣΣΔ ΑΠΟΔΕΧΘΗΚΕ ΠΛΗΡΩΣ ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ, όχι μόνο λόγω του συσχετισμού δύναμης μεταξύ ΕΣΣΔ και αυτών των νέων κρατών και των ιμπεριαλιστικών συμμάχων τους, αλλά κυρίως επειδή ήταν πραγματικά θέση εθνικής αυτοδιάθεσης. Το κρίσιμο σε κάθε έθνος είναι το ποιος κυριαρχεί στο εσωτερικό του. Η εργατική τάξη ή η αστική (+ προκαπιταλιστικές και μεταβατικές εκμεταλλεύτριες τάξεις), δηλαδή, στην προκειμένη ιστορική περίπτωση: η σοβιετική εξουσία ή η αντεπανάσταση.

Όσον αφορά την ίδια την εθνική ανάπτυξη στην περίοδο της σοσιαλιστικής οικοδόμησης, πρέπει να ειπωθεί ότι ήταν πραγματική, ήταν όντως εθνική (το σχετικό μόντο ήταν

«εθνική στη μορφή – σοσιαλιστική στο περιεχόμενο») και η σοβιετική περίοδος ήταν η περίοδος εκείνη που ο εθνικός πολιτισμός των πρώην καταπιεσμένων από την Ρωσία εθνών έφτασε στο ανώτατο σημείο του – κάτι που δυστυχώς το διαπιστώνουμε σήμερα με τον χειρότερο τρόπο, όταν τα σχηματισμένα σοσιαλιστικά έθνη μετατράπηκαν σε σύντομο διάστημα μετά την αντεπανάσταση σε αστικά-καπιταλιστικά έθνη. Η γλώσσα και ο εθνικός πολιτισμός και παράδοση λχ της Ουκρανίας, στην περίοδο της ΕΣΣΔ αναπτύχθηκαν ελεύθερα και άκμασαν. Μήπως, όπως λέει η σύγχρονη καπιταλιστική Ρωσία, έπρεπε να συνεχιστεί να καταπιέζεται η ουκρανική εθνική ιδιότητα επί ΕΣΣΔ ώστε τώρα να μην υπάρχει; Πρόκειται για τυπική έκφραση μιας τάξης εκμεταλλευτών που τώρα κυριαρχεί στη Ρωσία. Μήπως η σοβιετική περίοδος περιόρισε ή εμπόδισε την ανάπτυξη της ουκρανικής γλώσσας και πολιτισμού και το ουκρανικό έθνος συνολικά; Πρόκειται και πάλι για τυπική έκφραση της εκμεταλλευτικής τάξης που σήμερα κυριαρχεί στην Ουκρανία, που αγνοεί συνειδητά το γεγονός ότι, στην περίπτωση που δεν είχε ενταχθεί στην ΕΣΣΔ, η χώρα αυτή είτε θα είχε διαμελιστεί, είτε θα είχε προβεί σε ριζικές και μαζικές εθνικές εκκαθαρίσεις αλλοεθνών πληθυσμών που ζουν στο έδαφός της – σήμερα, αυτή τη στιγμή που μιλάμε, στην καπιταλιστική Ουκρανία συντελούνται και οι δύο αυτές διαδικασίες, και ο διαμελισμός και η εθνική εκκαθάριση.

Σταματάω εδώ. Δεν στάθηκα σε πολλά θέματα, όπως λχ για το ίδιο το ουκρανικό έθνος ή στο γιατί υπάρχουν τόσες πολλές εθνότητες στην Ουκρανία, όπως και στη Ρωσία, ή σε συγκεκριμένα ιστορικά θέματα διαμόρφωσης των εθνών ή στη σχέση μεταξύ μεγάλων και «μικρών» εθνών κοκ. Κάποια από αυτά ίσως μπορούμε να τα συζητήσουμε σ' ένα βαθμό στη συνέχεια. Πάντως, η ανάγνωση του συγκεκριμένου τόμου, θα γεννήσει σε όλους πλήθος ερεθισμάτων και θα είναι πολύ χρήσιμη σε όλους όσοι δραστηριοποιούνται στο εργατικό και λαϊκό κίνημα της χώρας μας και όχι μόνο. Είναι αναγκαίο τα κείμενα αυτά των Λένιν και Στάλιν να διαβαστούν γιατί μας κάνουν πιο ικανούς, όχι μόνο να αντεπεξέλθουμε στο σήμερα, αλλά και γενικότερα ικανότερους στην κατανόηση και εφαρμογή του μαρξισμού-λενινισμού στη θεωρία και την πράξη. Είναι επίσης ζωντανά κείμενα, πρακτικά, πάνω στον παλμό και τη φωτιά της πιο κρίσιμης και έντονης φάσης της Οκτωβριανής Επανάστασης.

Α. Χαρίσης, Αθήνα, 12 Δεκέμβρη 2023